

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska Föreningen

1998-05-13

Sammanfattade och redigerade av Helena Matheou

Ordförande: **Ulf Dahlsten**

Inledare: professor **Peter Birch Sørensen**, professor **Sören Blomquist**,
docent **Magnus Henrekson**, docent **Ann-Marie Pålsson**

Övriga debattdeltagare: **Björn Jakobson**, **Ann-Sofie Kolm**, **Urban Hansson**
Brusewitz, **Peter Gorpe**

Pigavdrag och drängbeskattning? Skatter och sysselsättning i tjänstesektorn

Ulf Dahlsten

Välkomna till Nationalekonomiska Föreningen. Jag vill hälsa er välkomna till en diskussion om skatter och sysselsättning i tjänstesektorn. Därmed förklarar jag mötet öppnat. Då kommer vi till dagens ämne vilket har kallats "Pigavdrag och drängbeskattning? Skatter och sysselsättning i tjänstesektorn". Denna titel har redan föranlett en viss diskussion och därför vill jag inledningsvis göra ett litet förtydligande. Vi vill diskutera om hushållsefterfrågade tjänster och inte ta ställning till vem som är deras arbetsgivare; om man är anställd utanför hemmet – i vanliga företag eller ut-hyrningsföretag – eller om man är anställd i hemmet. Det är inte det senare frågan gäller utan vilka tjänster som hushållen efterfrågar och hur de påverkas av beskattning. Vi vill hålla oss till det då det troligen är den stora spännande frågan.

Ja, med denna lilla deklaration om äm-

net, så vill jag då hälsa först vår inledare Peter Birch Sørensen från Köpenhamns universitet välkommen. Och så har vi tre kommentatorer: Sören Blomquist, Uppsala universitet, Magnus Henrekson, Industrins utredningsinstitut, och Ann-Marie Pålsson, Lunds universitet. De kommer att ge kommentarer och sen blir ordet fritt. Och med det så ska jag lämna ordet till Peter Birch Sørensen som ska berätta om sin forskning om just de här frågorna. Varsågod.

Peter Birch Sørensen

Tak for invitationen til aftenens møde i Nationalekonomiska Föreningen. Det er en ære at tale i denne traditionsrige forening, selvom det var med en vis nervøsitet, jeg sagde ja til at intervenere i den svenske "pigdebatt", der så vidt jeg forstår har været meget intens og præget af stærke synspunkter.

Det spørgsmål, jeg vil diskutere, kan formuleres således: Kan man øge beskæftigelsen og husholdningernes velfærd via skattebegunstigelser eller direkte subsidier til produktion af husholdningstjenester?

Der er tale om et typisk "second-best" problem, da det er klart, at skattelettelser eller subsidier til husholdningstjenester må finansieres gennem højere forvridende skatter på andre økonomiske aktiviteter.

Spørgsmålet er altså mere præcist, om man kan øge velfærdens ved at sænke skattebeløbet på husholdningstjenester, givet at man i så fald bliver nødt til at hæve skatterne på andre aktiviteter?

Inden jeg går videre, bør jeg præcisere, hvad jeg mener med "husholdningstjenester", som vi på dansk kalder "forbrugsservice".

Med husholdningstjenester mener jeg personlige private tjenesteydelser, som leveres direkte fra virksomheder til husholdninger, og som er meget nære substitutter til de tjenester, der produceres af husholdningerne selv – altså hjemmeproduktion – eller meget nære substitutter til de tjenester, der udbydes på markedet for "sort" arbejde.

Konkret drejer det sig om tjenester såsom reparation og vedligeholdelse af boliger og andre varige forbrugsgoder, rengøring, vask, vinduespudning, havearbejde, frisør, restauranttjenester og lignende. I Danmark udgør udgifterne til disse tjenester knap 15 procent af det samlede private forbrug, mens den tilsvarende andel af det private forbrug i Sverige er under 10 procent, jævnfør Hultkrantz, L. & Nordström, J. [1995], "Efterfrågen på enkle tjenester", *Økonomisk Debatt*, årg 23, nr 7, s 527–536.

Der er flere grunde til, at man i både Danmark og Sverige har overvejet skattelettelser eller subsidier til privat produktion af husholdningstjenester.

For det første er det nærliggende at antage, at den relativt høje arbejdsløshed blandt ufaglærte og kortuddannede arbej-

dere kan nedbringes ved at stimulere produktionen af husholdningstjenester, da denne form for produktion typisk gør intensivt brug af ufaglært arbejdskraft.

For det andet synes der at være et stigende tidspres på mange familier, især børnefamilier, hvor begge forældre både skal passe et fuldtidsjob og samtidigt varetage husholdningsarbejde og børneomsorg mm. Danske tidsanvendelsesstudier tyder f.eks. på, at danske familier i gennemsnit brugte mere tid på ubetalt arbejde i hjemmet og havde mindre egentlig fritid i slutningen af 1980'erne end i midten af 1960'erne.

Samtidig synes der i Danmark at have været en langtidstendens til stigning i hjemmeproduktionen og det sorte arbejde, mens væksten i den registrerede markeds-mæssige produktion af husholdningstjenester har været meget lav sammenlignet med væksten i andre sektorer.

Meget tyder derfor på, at der i de seneste årtier er sket en vækst i den såkaldte uformelle økonomi – dvs hjemmeproduktionen og det sorte arbejde – på bekostning af produktionen af husholdningstjenester i den formelle markedsøkonomi. Dette er formentlig en ineffektiv allokering af befolkningens tid, da man må antage, at arbejdskraftens grænseproduktivitet er højere i den formelle end i den uformelle økonomi.

I Danmark har man ikke alene diskuteret det ønskelige i at subsidiere husholdningstjenester; man har også heftigt debatteret, hvordan en subsidiering i givet fald bør foregå.

Man kan for det første forestille sig en direkte subsidiering, som f.eks. kan bestå i et prissubsidium på en bestemt andel af forbrugerprisen på husholdningstjenester eller et lønsumstilskud på en bestemt andel af lønomkostningerne ved produktion af tjenesterne.

Alternativt kan man benytte skattesystemet som instrument, f.eks. ved at tillade et fradrag i den skattepligtige indkomst for udgifter til køb af husholdningstjenes-

ter, ved at sænke eller fjerne moms på sådanne tjenester, eller ved at sænke skatter og socialbidrag på arbejdskraft anvendt i produktionen af husholdningstjenester.

Der kan være en række administrative eller politiske argumenter for at foretrække den ene subsidieringsmetode frem for den anden, men set fra en økonomisk synsvinkel virker alle metoder på samme måde, nemlig ved at sænke den relative forbrugerpris på husholdningstjenester.

I det følgende vil jeg derfor ikke diskutere den konkrete metode til subsidiering, og når jeg taler om "subsidiér" til husholdningstjenester, tænker jeg altså ikke blot på direkte subsidier, men også på selektive skatte- og momslettelser til denne sektor.

Jeg gør også opmærksom på, at en "subsidiering" af markedsrettet produktion af husholdningstjenester ikke nødvendigvis indebærer en egentlig favorisering af denne sektor i forhold til andre næringsgrene, eftersom det nuværende skattesystem i særlig grad hæmmer aktiviteten i de sektorer, der ligger i mest direkte konkurrence med den ubeskattede hjemmeproduktion og det sorte arbejde.

I både den danske og den svenske debat synes det at være et hovedargument for subsidiering af husholdningstjenester, at man derved kan øge beskæftigelsen og mindske arbejdsløsheden.

Det er givetvis rigtigt, at beskæftigelsen i et vist omfang kan forøges gennem subsidier til husholdningstjenester, men dette er ikke nødvendigvis et stærkt argument for denne form for politik. Der kunne jo tænkes at være andre typer af politikindgreb, som er mere effektive i henseende til at nedbringe arbejdsløsheden. Hvis hovedformålet er at stimulere beskæftigelsen af ufaglært arbejdskraft, ville det f.eks. være mere målrettet og dermed mere effektivt at give et lønsubsidie til beskæftigelse af ufaglærte arbejdere frem for at subsidiere næringsgrene, som formodes at gøre intensivt brug af denne

type arbejdskraft. Dette er et eksempel på anvendelse af det generelle princip, at man altid bør bruge det politikinstrument, der har den sikreste og mest direkte virkning på den forvriddning, som man ønsker at bekæmpe.

Hvis man skal retfærdiggøre subsidiering af husholdningstjenester, er det altså ikke tilstrækkeligt at henvise til, at denne politik vil øge beskæftigelsen. Man må kunne give et solidt "public finance" argument – dvs et skattepolitisk argument – for at skattekillen på husholdningstjenester bør nedbringes.

Lad os derfor se lidt nærmere på det skattepolitiske argument.

Skattesystemet medfører en lang række forvriddninger af de økonomiske beslutninger og aktiviteter. I diskussionen om beskatningen af husholdningstjenester er det især relevant at fremhæve følgende forvriddninger:

For det første medfører indkomstskatten og de indirekte skatter en tendens til substitution væk fra forbrug af varer og tjenester og over mod forbrug af ubeskattet fritid. Eller sagt med andre ord: husholdningerne tilskyndes til at arbejde for lidt.

For det andet medfører eventuelle forskelle i de indirekte skattesatser en tendens til substitution over mod forbrug af varer og tjenester, som er relativt lavt beskattede. Dette indebærer en forvriddning af husholdningernes forbrugsmønstre i det omfang, forskellene i de indirekte skattesatser ikke tjener til at korrigere for eksternaliteter i forbruget såsom miljøpåvirkninger.

For det tredje medfører skatterne en fortrængning af markedsrettet produktion af husholdningstjenester til fordel for hjemmeproduktion og sort arbejde. Dette giver en ineffektivitet i produktionen. I den formelle økonomi er værdien af arbejdskraftens grænseprodukt mindst lige så stor som lønnen før skat. I princippet kan det imidlertid betale sig for den enkelte husholdning at øge arbejdsindsatsen

i hjemmet på bekostning af arbejde i markedet lige indtil det punkt, hvor værdien af arbejdets grænseprodukt i hjemmeproduktionen bliver lig med markedslønnen efter skat.

Den marginale skattekil på den markedsmæssige produktion af husholdningstjenester er derfor en indikator for den marginale produktivitsforskel mellem den formelle og den uformelle økonomi. I lande som Danmark og Sverige er denne skattekil meget stor, hvilket antyder, at skattesystemet giver en alvorlig forvriddning af ressourceanvendelsen til gunst for den uformelle økonomi.

Den traditionelle teori om optimal beskatning har ligesom så megen anden økonomisk teori set bort fra eksistensen af den uformelle sektor og har derfor alene fokuseret på de to første forvriddinger, jeg nævnte.

Et klassisk resultat i litteraturen er, at der ud fra økonomiske effektivitetshensyn bør være lave skatter på goder, som er nære substitutter til fritid, hvorimod man bør lægge høje skatter på varer og tjenester, der er komplementære til fritid. Man kan nemlig modvirke skattesystemets tendens til at fremkalde substitution over mod fritid ved at lægge høj skat på varer og tjenester, der er komplementære til fritid og dermed øger fritidens nytteverdi. Derved kan man indirekte beskatte forbruget af fritid og således imødegå skatternes diskrimination mod markedsmæssig aktivitet, jvf. Corlett, W & Hague, D, [1953], "Complementarity and the excess burden of taxation", *Review of Economic Studies*, vol 21, s 21–30.

Ud fra denne tankegang skulle man mene, at det afgørende for den skattemæssige behandling af husholdningstjenester må være, i hvilken grad disse tjenester er komplementære til eller substitutter for fritid. A priori synes der ikke at være stærke grunde til at antage, at substitutionen mellem husholdningstjenester og fritid er specielt høj. Umiddelbart ser der derfor heller ikke ud til at være stærke

grunde til at operere med lave skatter eller direkte subsidier til disse tjenester.

Nyere forskning har imidlertid vist, at de traditionelle regler for optimal beskatning må modificeres væsentligt, når man tager hensyn til eksistensen af den uformelle økonomi, jvf. Jacobsen, Richter og Sørensen [1998] "Optimal Taxation With Household Production", Institute of Economics, University of Copenhagen. Man kan således vise, at det ikke nødvendigvis er optimalt at lægge en relativt høj skat på husholdningstjenester, selvom sådanne tjenester måtte være komplementære til fritid. En høj skat på tjenester vil ganske vist tilskynde til et lavere fritidsforbrug, når tjenester og fritid er komplementær, men den vil ikke nødvendigvis skabe et større udbud af arbejdskraft til markedet, fordi den høje tjenesteskat jo tilskynder til hjemmeproduktion af tjenester på bekostning af køb af tjenester i markedet.

Indsigten fra den nyere forskning kan også formuleres mere generelt: Ud fra et effektivitetssynspunkt bør skatterne i videst muligt omfang undgå at forvride produktions- og forbrugsmønstret. Ideelt set bør skattesystemet indrettes sådan, at skatterne medfører samme relative reduktion i den markedsmæssige produktion af samtlige varer og tjenester, så produktionens sammensætning ikke forstyrres. En ensartet skat på alle varer og tjenester vil imidlertid i særlig grad hæmme de markedsmæssige aktiviteter, der lettest kan erstattes af aktiviteter i den uformelle økonomi. Målsætningen om at undgå en forvriddning af sammensætningen af de markedsmæssige aktiviteter trækker derfor i retning af, at der bør være en lav skat på markedsmæssig produktion af husholdningstjenester.

Specielt kan man vise, at hvis alle varer og tjenester i lige høj grad er substitutter for fritid, så vil det utvetydigt være optimalt at have en relativt lav beskatning af husholdningstjenester.

Under de mest generelle antagelser om forbrugernes præferencer kan man dog ik-

ke ad rent teoretisk vej udlede entydige resultater om den optimale beskatning af husholdningstjenester. Dette skyldes grundlæggende, at de forskellige skatteforvridninger må afvejes overfor hinanden. Ved at sænke skatten på tjenester kan man mindske forvridningen til fordel for den uformelle økonomi, men til gengæld må man så enten hæve indkomstskatten, hvilket vil medføre substitution over mod fritid, eller også må man hæve de indirekte skatter på andre varer, hvilket vil diskriminere mod vareforbrug til fordel for tjenesteforbrug.

Den nyere forskning i optimal beskatning i økonomier med hjemmeproduktion giver dog god grund til at antage, at en lav skat på husholdningstjenester faktisk vil være optimalt, når skattekilen til gunst for hjemmeproduktionen i udgangspunktet er stor.

Eksistensen af ufrivillig arbejdsløshed styrker formodningen for, at en lav skat på husholdningstjenester kan forbedre velfærden. Hvis alle kan arbejde så meget de ønsker på det formelle arbejdsmarked, kan det aldrig betale sig at udføre hjemmeproduktion, hvis værdien af grænseproduktet i hjemmeproduktionen er mindre end markedslønnen efter skat. Hvis man derimod ikke kan finde arbejde på det formelle marked og derfor har masser af fritid, kan det meget vel være optimalt at udføre hjemmeproduktion eller sort arbejde, selvom grænseproduktiviteten i disse aktiviteter er lavere end den officielle markedsløn efter skat.

Sagt med andre ord: Personer, der er ufrivilligt arbejdsløse, er pr. definition påtvunget mere fritid, end de ønsker. Man må antage, at en del af denne påtvungne fritid vil blive omsat til øget tid anvendt i hjemmeproduktionen og måske også til øget arbejdstid på det sorte arbejdsmarked. Når arbejdskraftens grænseprodukt i den uformelle økonomi er faldende med stigende arbejdsindsats, vil ufrivillig arbejdsløshed altså medføre en større produktivitetsskel mellem den formelle og

den uformelle økonomi, sammenlignet med en situation uden rationering på arbejdsmarkedet. Med en større produktivitetsskel vil en subsidiering af husholdningstjenester også give en større effektivitetsgevinst som følge af omallokering af arbejdskraft fra den lavproduktive uformelle økonomi til den mere produktive formelle økonomi. I denne forstand styrker eksistensen af ufrivillig arbejdsløshed altså effektivitetsargumentet for skattelettelser eller subsidier til husholdningstjenester.

Det er også sandsynligt, at denne politik i sig selv kan reducere den strukturelle arbejdsløshed. Som tidligere nævnt er produktionen af de fleste husholdningstjenester relativt intensiv i brugen af ufaglært arbejdskraft. Subsidiering af husholdningstjenester vil derfor øge den relative efterspørgsel efter ufaglærte arbejdere, der som bekendt har en forholdsvis høj arbejdsløshedsrisiko.

Det må antages, at lønnen for ufaglærte arbejdere er relativt ufleksibel nedadtil, fordi eksistensen af arbejdsløshedsunderstøttelse og sociale ydelser lægger et "gulv" under lønnen for de ufaglærte. Derimod er lønnen for faglærte og højtuddannede arbejdere formentlig mere fleksibel, da den typisk vil ligge noget højere end de pågældende personers reservationsløn. Under disse omstændigheder vil en stigning i den relative efterspørgsel efter ufaglært arbejdskraft tendere at sænke den samlede ligevægtsarbejdsløshed.

En lavere strukturaløshed vil i sig selv øge den samlede beskæftigelse. En subsidiering af husholdningstjenester vil endvidere medføre, at husholdningerne vil købe flere tjenester fra det officielle marked og anvende mindre tid på hjemmeproduktion og sort arbejde. En del af denne frigjorte tid må ventes at blive omsat til øget arbejdstid på det officielle arbejdsmarked, og dermed vil den samlede officielle beskæftigelse målt i arbejdstimer stige. Dette vil øge skattegrundlaget

og mindske omkostningerne ved finansiering af subsidierne.

Jeg har indtil nu argumenteret for, at velfærds- og beskæftigelseeffekterne af subsidier til husholdningstjenester må formodes at være positive. I praksis er det naturligvis nok så vigtigt at vide, om effekterne kan forventes at være små eller store. Selektive skatte- eller subsidieordninger vil jo typisk medføre nogle administrative omkostninger, så hvis gevinsterne ved at subsidiere husholdningstjenester må antages at være små, kan en sådan politik næppe anbefales.

Der er altså brug for en kvantitativ analyse af effekterne. En sådan analyse hæmmes desværre af, at vor statistiske viden om omfanget af den uformelle økonomi ifølge sagens natur er meget usikker. Endvidere er der det problem, at de gængse kvantitative økonomiske modeller ikke beskriver det samspil mellem den formelle og den uformelle økonomi, som er afgørende for en forståelse og vurdering af effekterne af subsidier til husholdningstjenester.

I et forsøg på at råde bod på det sidstnævnte problem har jeg sammen med mine forskningsassistenter udviklet en række varianter af en anvendt generel ligevægtsmodel, der eksplicit beskriver interaktionen mellem hjemmeproduktion, ”sort” produktion og legal markeds­mæssig produktion af husholdningstjenester såvel som samspillet mellem tjenestesektoren og de øvrige dele af økonomien, jvf. Frederiksen, N K, Hansen, P R, Jacobsen, H & Sørensen, P B, [1995], ”Subsidising consumer services – effects on employment, welfare and the informal economy”, *Fiscal Studies*, vol 16, nr 2, s 71–93 og Sørensen, P B [1997], ”Public finance solutions to the European unemployment problem?”, *Economic Policy*, nr 25, s 223–264.

Modellen er kalibreret til danske data, så den giver et stiliseret billede af størrelsesforholdene dansk økonomi.

Modelanalyserne bekræfter, at skatte-

lettelser eller direkte tilskud til markeds­mæssig produktion af husholdningstjenester kan øge beskæftigelsen og husholdningernes velfærd, jævnfør *Table 1*, der viser de skønnede effekter af at afskaffe moms­en på samtlige husholdningstjenester, inclusive reparation af boliger og andre varige forbrugsgoder (velfærdseffekterne er opgjort i procent af det samlede private forbrug).

Som man kunne forvente, afhænger de beregnede effekter imidlertid afgørende af antagelserne om arbejdsmarkedets virkemåde. Hvis reallønnen er fuldt fleksibel, kan der i ligevægt ikke være ufrivillig arbejdsløshed. Dermed opnås der ikke nogen gevinst i form af nedbringelse af strukturarbejdsløsheden, men der indhøstes dog en vis gevinst i kraft af omallokering af arbejdskraft fra den lavproduktive uformelle økonomi til den højproduktive formelle økonomi.

Hvis enten reallønnen eller pengelønnen er uflexibel, så der i udgangsligevægten er arbejdsløshed, er de positive beskæftigelses- og velfærdseffekter af at subsidiere husholdningstjenester derimod noget større, som det ses af *Table 1*.

Ingen af de primitive antagelser om løndannelsen i *Table 1* er fuldt realistiske, så sandheden ligger formentlig et sted mellem de viste resultater. Jeg har for nylig foretaget eksperimenter med en udvidet model, der bl.a. indeholder mere realistiske antagelser om graden af løn­fleksibilitet, jvf. Sørensen, P B [1997], ”Public finance solutions to the European unemployment problem?”, *Economic Policy*, nr 25, s 223–264. Disse eksperimenter tyder på, at der ved en optimal (dvs velfærdsmaksimerende) subsidiering af husholdningstjenester kan opnås en aggregeret velfærdsgevinst på 1–2 procent af det private forbrug og et tilsvarende fald i arbejdsløsheden på 1–2 procent af arbejdsstyrken.

Beskæftigelseeffekter af denne størrelsesorden er helt klart ikke tilstrækkelige til at løse arbejdsløshedsproblemet,

Tabel 1 Virkningerne af momsfrigørelse for husholdningstjenester, finansieret af højere indirekte skatter på det øvrige private forbrug*

Virkning på:	Fleksibel realløn	Fast realløn	Fast pengeløn
(procentvise ændringer)			
Gør-det-selv arbejde	-14,7	-26,2	-21,2
Sort arbejde	-14,8	-19,3	-15,5
Beskæftigelse i forbrugsservice	25,0	32,2	30,4
Beskæftigelse i øvrige erhverv	-4,7	1,8	-0,0
Samlet officiel beskæftigelse	0,6	4,7	3,5
Registreret ledighed**	-0,0	-3,4	-2,2
Velfærdsgevinst i pct. af privat forbrug	0,4	3,1	2,3
Afgiftssats for øvrigt privat forbrug**	5,6	1,6	2,8

* Tabellen er baseret på simulationsekspirer med den anvendte generelle ligevægtsmodel beskrevet i Frederiksen m.fl. [1995].

** Ændring i procent point.

men de repræsenterer dog en gevinst, der er værd at tage med.

Simulationer med anvendte generelle ligevægtsmodeller skal fortolkes med stor varsomhed, da resultaterne ofte afhænger afgørende af antagelserne om de ligevægtsskabende mekanismer i modellen. Det er derfor vigtigt at supplere model-eksperimenterne med andre typer af informationer, herunder erfaringerne med den danske såkaldte "hjemmeserviceordning".

Den danske regering indførte fra begyndelsen af 1994 et subsidium til markeds-mæssig produktion af visse afgrænsede husholdningstjenester. Efter de nuværende danske regler ydes der et tilskud på 50 procent af forbrugerprisen for visse tjenester, der leveres af momsregistrerede virksomheder til forbrugerens hjem. De tilskudsberettigede tjenester udgjorde i 1997 kun ca. 1,2 procent af det samlede private forbrug. Cirka 50 procent af subsidierne gik til rengøring, ca. 25 procent til subsidiering af havearbejde, og ca. 20 procent til vinduespuddning, mens de sidste 5 procent af tilskuddene gik til aktiviteter som vask, strygning, indkøb af dagligvarer o.l. Vigtige aktiviteter som reparationsarbejder og børneomsorg ikke er tilskudsberettigede. I lyset af den svenske debat er det

endvidere værd at bemærke, at tilskud kun kan gives til momsregistrerede virksomheder. Husholdningerne kan således ikke opnå tilskud ved selv at optræde som arbejdsgivere og f.eks. ansætte husassistenter.

Efter visse startproblemer har der været en ganske pæn vækst i beskæftigelsen indenfor den subsidierede danske hjemmeservicebranche, omend aktivitetsudviklingen ikke har været helt så stærk, som mange forventede. I 1997 svarede beskæftigelsen i gennemsnit til ca. 3.500 heltidsstillinger, som imidlertid var fordelt på ca. 10.000 personer. Ca. 10 procent af samtlige danske husholdninger har benyttet hjemmeserviceordningen, heraf mange børnefamilier og pensionister, og efterspørgslen efter hjemmeservice vokser fortsat.

Det samlede forbrug af husholdningstjenester er ca. 10 gange så stort som forbruget af de tjenester, der er omfattet af hjemmeserviceordningen. Hvis man foretager en primitiv multiplikation, ville man ud fra erfaringerne med hjemmeserviceordningen forvente, at et prissubsidium på 50 procent til al husholdningsservice ville skabe ca. 35.000 fuldtidsjobs, svarende til ca. 1,3 procent af den samlede beskæftigelse i Danmark. Dette svarer meget godt til, at et pristilskud af nogen-

lunde denne størrelse ifølge mine egne modeleksperimenter kan reducere arbejdsløsheden med 1–2 procentpoints, jvf. Sørensen, P B [1997], "Public finance solutions to the European unemployment problem?", *Economic Policy*, nr 25, s 223–264, tabel 6].

Nyere teori om optimal beskatning såvel som eksperimenter med anvendte generelle ligevægtsmodeller peger således på, at man kan opnå en stigning i husholdningernes velfærd og et fald i arbejdsløsheden ved at sænke skattekilen på husholdningstjenester. Argumentet for en sådan politik er først og fremmest af skattepolitisk karakter: de nuværende skattesystemer i lande som Danmark og Sverige hæmmer i uforholdsmæssig grad de markedsmæssige aktiviteter, der konkurrerer direkte med hjemmeproduktionen og det sorte arbejde. Man kan derfor få et mere effektivt skattesystem ved at sænke skattekilen på husholdningstjenester, også selvom dette kræver en stigning i skattekilen på andre aktiviteter. Som en velkommen sidegevinst vil en sådan politik endvidere kunne mindske arbejdsløsheden, selvom der givetvis også kræves en lang række andre tiltag for at løse arbejdsløshedsproblemet.

Ulf Dahlsten

Tack. Sören Blomquist.

Sören Blomquist

Den höga arbetslösheten i Sverige är, tycker jag, utan tvivel Sveriges största ekonomiska problem. Och Peter Birch Sørensen har presenterat ett seriöst förslag hur man skulle kunna minska den här arbetslösheten. I sin forskning kombinerar han optimal beskattningsteori och teorier om arbetslöshet på ett intressant och konstruktivt sätt. Jag är glad att jag blev inbjuden att få kommentera hans inlägg här.

Jag kommer i min kommentar att ta

upp tre potentiella skäl för att subventionera hushållstjänster. Det första är att det skulle kunna effektivisera skattesystemet. Ett annat är att det kan bli ett instrument för att minska arbetslösheten och som punkt tre att den kan vara ett sätt att omvandla svart arbete till vitt och hindra urholkning av skattemoralen. Något som är mycket viktigt men som jag inte kommer att ta upp p g a tidsrestriktionen är fördelningseffekterna.

Låt mig börja med effektiviseringen av skattesystemet. Optimal beskattningsteori är utvecklat under antagande om full sysselsättning. Givet de höga arbetslöshetsnivåer vi har haft i Europa de sista 20 åren så är detta en stor brist, och det finns ett stort behov av forskning om hur skattesystem bör utformas om vi har hög arbetslöshet i ekonomin. De resultat Peter redogör för beträffande effektivitetsvinster och de jag ska uppehålla mig vid, är framtagna i modeller där det antas att det finns full sysselsättning. Modern optimal beskattningsteori, som tar sitt avstamp i Mirrlees artikel från 1971, är utformad under antagande av imperfekt information. Skattemyndigheterna kan inte observera individers produktiva förmåga. De kan endast observera arbetsinkomsterna. De kan inte separat observera timlön och hur många timmar man arbetar. En hög arbetsinkomst kan vara resultat av en person med låg timlön som jobbar väldigt många timmar, eller det kan vara en person med hög timlön som jobbar normalt antal timmar. I de här modellerna antar man att staten vill omfördela från högproduktiva till lågproduktiva. Det huvudsakliga instrumentet för omfördelningen är en inkomstskatt och kontanttransfereringar. I de här modellerna så ser man skatter och subventioner på varor och tjänster som ett hjälpmedel till inkomstskattssystemet och ett sätt att göra inkomstskattssystemet mer effektivt, eller om man så vill att till viss del neutralisera de negativa incitamentseffekter som inkomstskattssystemet ger. De slutsatser man får ur den här

analysen, som startade med Mirrlees, är likartade de resultat man får från den äldre teorin enligt exempelvis Covlett och Hague. Likartade men inte identiska. Man får som resultat att de varor och tjänster som individen efterfrågar mer av om de har mer fritid ska beskattas under det att de varor som individer efterfrågar mindre av om de har mer fritid ska subventioneras. Den typ av efterfrågefunktioner som är relevanta har man dessvärre inte så mycket empiriskt studerat än. Men i vissa fall kan man göra gissningar över hur de ser ut för vissa varor och tjänster. Så t ex bör efterfrågan på barnomsorg rimligen minska ju mer fritid en person eller en familj har, eller om man uttrycker sig lite annorlunda: ju mindre personer i en familj arbetar, desto mindre barnomsorg behöver de. De har själva tid att ta hand om barnen. Så enligt modern skatte-teori bör barnomsorg subventioneras. På senare år har man inom optimal beskattningsteori även börjat studera offentligt tillhandahållna privata varor som t ex utbildning, sjukvård, barnomsorg och äldreomsorg. Det visar sig att offentligt tillhandahållna varor i mångt och mycket fyller samma roll som en prissubvention av en vara men att det i vissa fall ger större effektivitetsvinster med offentligt tillhandahållande i stället för en prissubvention. Det där kanske kan låta lite paradoxalt för en del, men det handlar om att man får starkare styrningseffekter. Då man har prissubventioner så handlar det om att man vill styra folks beteende. Man kan få en mer effektiv styrning om man lägger till kvantitetsrestriktioner eller kvalitetsrestriktioner som man kan göra om man har offentligt tillhandahållande i stället för en ren prissubvention.

De traditionellt två viktigaste hushållstjänsterna i Sverige, som jag ser det, är barnomsorg och äldreomsorg. Om man går tillbaka några decennier så var det ganska vanligt att äldre vårdades i hemmen. De här två tjänsterna är i Sverige offentligt tillhandahållna. Det innebär att de

absolut viktigaste hushållstjänsterna i Sverige behandlas enligt de rekommendationer som man får från optimal beskattningsteori. Det finns andra hushållstjänster som t ex reparation och underhåll av hus och hem, städtjänster som det kanske skulle vara motiverat att också subventionera. Det är naturligtvis ytterst en empirisk fråga, men jag tror inte att det är några stora effektivitetsvinster man erhåller genom att ytterligare subventionera hushållstjänster. Man har redan tagit hem de stora vinsterna genom att man har offentligt tillhandahållen barnomsorg och äldreomsorg. Därmed är det inte sagt att man inte bör subventionera den här typen av tjänster, men jag tror inte det är några stora vinster att göra.

Låt mig gå vidare till punkt 2. Kan subventioneringen av hushållstjänster minska arbetslösheten? Här kan man då göra en hel rad olika antaganden. Dels om hur hushåll reagerar på sänkta priser på hushållstjänster, dels på hur arbetsmarknaden i övrigt fungerar. Ett resonemang skulle kunna vara att en subventionering av de här tjänsterna ökar efterfrågan på hushållstjänster och därigenom, enligt Peters resonemang, efterfrågan på okvalificerad arbetskraft. Om de som köper de här tjänsterna inte arbetar mer så kommer, med den budgetrestriktion de har, efterfrågan på några andra varor och tjänster att minska och indirekt efterfrågan på någon annan form av arbetskraft. Så frågan är vad som är mest arbetsintensivt i sådana fall. Här kan man göra en mängd olika antaganden och komma till lite olika slutsatser. Det har ju gjorts ett antal numeriska beräkningar som Peter har redovisat, och det har gjorts en del i Sverige. Den utredning som Dan Andersson ledde, Tjänste- och beskattningsutredningen, gjorde en del beräkningar. Det här vet Urban Hansson Bruswitz mycket bättre än jag. Mellan tummen och pek-fingret som sammanfattning av lite olika beräkningar, så kom Dan Andersson fram till att: om man tog bort arbetsgivaravgif-

terna på den här typen av tjänster så skulle man få 25 000 nya arbeten. Det kan ha en viss effekt men det är inte något undermedel. Relativt marginellt förmodligen. Det är möjligt att om man riktar åtgärder åt något annat håll, så kan man få mera sysselsättning, om man sänker arbetsgivaravgiften någon annanstans. Jag vet inte vad som skulle hända om man tog bort den inom en del av den service som kommunala sektorn tillhandahåller, om man där sänkte arbetsgivaravgifterna, så kanske det skulle ge mer sysselsättning.

Den tredje punkten: hindra urholkning av skattemoralen. Riksskatteverket har gjort beräkningar över skattefusk inom hushållstjänstesektorn och de har en siffra i hur många miljarder det här omfattar. Gör man en grov beräkning av hur många årsarbetsverken det skulle motsvara så kommer man fram till säg en 60 000–70 000 svarta årsarbetsverken. Detta är allvarligt ur flera synpunkter. En är att de här personerna inte har ett normalt anställningsskydd, inte får några pensionsförmåner o s v. Ett annat problem är att skattemoralen på sikt kan urholkas om vi accepterar att den här svarta sektorn finns under en följd av år. Det kan påverka accepterandet av svart arbete, skattefusk, inom andra sektorer i ekonomin. Jag anser att om subventioneringen av hushållstjänster minskar den svarta sektorn, så vore detta ett ganska starkt skäl att subventionera hushållstjänster så att de i stället kan köpas vitt. Men det kan finnas en del problem med det, tror jag, som behöver utredas. Om det är så att hushållstjänster till stor del skattebefrias så är det ju förstås lockande att få andra varor och tjänster att se ut som hushållstjänster. Jag vet inte hur gränsytan mot andra aktiviteter är, om det skulle vara lätt att med kosmetika få andra saker att se ut som hushållstjänster. Kanske om man sänker beskattningen att man bara flyttar den här svarta sektorn till någon annan del av ekonomin. Det tror jag man behöver fundera på.

Sammanfattningsvis så tycker jag att det finns klara argument för en subventionering av hushållstjänster. Jag tror dock inte att det kommer att få några stora effekter på ekonomin. Det är relativt marginellt, men det kan ändå vara av värde. En fråga av mycket stor vikt som jag inte har berört är vilka fördelningseffekter det får. Den politiska acceptansen tror jag är helt och hållet beroende av vilken fördelningseffekt en sådan här reform skulle få. Tack.

Ulf Dahlsten

Tack Sören. Då lämnar jag ordet till Magnus Henrekson vid Industriens Utredningsinstitut som har forskat en del kring detta.

Magnus Henrekson

Tack så mycket för att jag fick komma hit. Jag kommer att ha en betydligt högre konkretionsgrad i mitt anförande än föregående talare. Visa statistik, och kanske använda en del exempel från verkligheten. Det kommer antagligen också att visa sig att jag har en mer positiv tro om att skatternas nivå påverkar sysselsättningen. På lite längre sikt menar jag att skatteuttaget kan spela en ganska stor roll jämfört med Peter Birch Sørensens bedömning att även ganska stora skattesänkningar på arbete bara skulle kunna öka sysselsättningen med ett par procent. Enligt honom utgör sänkta skatter i tjänstesektorn egentligen inte något större hopp för de arbetslösa. Allmänt sett så är min ansats betydligt mer dynamisk. Vad händer på lång sikt i en ekonomi som har lägre skatt på arbete jämfört med en ekonomi som har högre skatt på arbete?

För att det ska bli meningsfullt att fundera på det hur sysselsättningen påverkas av skatterna, så måste man, enligt min mening, starta analysen i den totala arbetstiden. SCBs stora tidsanvändningsundersökning från början av 90-talet visar

att vi jobbar i genomsnitt 60 timmar per vecka. Det betyder 3 100 timmar per år. Småbarnsföräldrar jobbar i genomsnitt 70 timmar per vecka eller ca 3 600 timmar per år. Dan Anderssons tjänstebeskattningsutredning från 1997 kommer fram till att antalet arbetade timmar i marknadssektorn, det beskattade arbetet, utgör 5,9 miljarder timmar i Sverige. Det obetalda egenarbetet uppgår till 7 miljarder timmar och det svarta arbetet utgör ca 0,6–0,7 miljarder timmar. Det arbete i timmar räknat som inte utförs i den formella marknadssektorn är således enligt utredningens beräkningar ca 30 procent större än det arbete som utförs på marknaden. Jag tror att skattetrycket på arbete har en hel del att göra med var gränsen dras mellan beskattat och obeskattat arbete.

I många arbetsmarknadsekonomiska modeller finns bara marknadsarbete och fritid. Som vi har sett är en sådan modell en dålig approximation av verkligheten. Det förefaller ju vara så att man arbetar såväl på marknaden som i form av obetalt egenarbete, och möjligen också i svart sektor. Därutöver har man sedan en del fritid. För många är dock denna inte särskilt omfattande. Och detta betyder också att det inte heller alltid är så, vilket antas i många av de arbetsmarknadsekonomiska modellerna, att en arbetsuppgift antingen blir utförd eller inte utförd. Ofta är det i stället så att den antingen blir utförd på marknaden professionellt eller så blir den utförd mer amatörmässigt i form av obetalt egenarbete i hemmet. En viktig slutsats av den här korta genomgången är att det inte saknas arbetsuppgifter i samhället. Det finns förskräckligt många arbetsuppgifter som utförs, eftersom vi i genomsnitt jobbar 3 100 timmar per år. Således har arbetslösheten inget med brist på arbetsuppgifter att göra, utan den avspeglar en brist i ekonomins funktions sätt som leder till att arbetsuppgifterna inte utförs i form av beskattat marknadsarbete i tillräcklig utsträckning för att uppnå full sysselsättning.

Föreligger det några större skillnader internationellt i marknadsarbetets omfattning? Ja, det visar sig att skillnaderna är oerhört stora. Ett enkelt mått på marknadsarbetets omfattning är hur stor andel av befolkningen i yrkesaktiv ålder som har sysselsättning. I tabellen ser vi att i topp ligger USA och Japan, men även Sverige och Danmark har en sysselsättningsfrekvens i samma storleksordning, d v s 70–75 procent. De siffror jag visar är hämtade från en nyligen publicerad artikel i *Journal of Economic Perspectives* av den välrenommerade arbetsmarknadsökonomien Stephen Nickell. För att få den fulla bilden av marknadsarbetets omfattning måste man även beakta den genomsnittliga arbetstiden. Nickell definierar en maximal årsarbetstid som 40 timmar i veckan, 52 veckor per år, d v s 2 080 timmar. Med utgångspunkt från denna årsarbetstid kan man räkna fram en arbetstidsjusterad sysselsättningsfrekvens. Om man justerar för arbetstid så ligger sysselsättningsnivån i Spanien och Belgien på ca 42 procent, och i USA och Japan på näst intill 70 procent. Marknadsarbetet per capita är således 66 procent större i Japan än i Spanien. Det är alltså fråga om enorma skillnader.

Kanske har skatteuttagets nivå någonting med dessa skillnader att göra. Skatter kan naturligtvis inte förklara hela skillnaden, även andra spelregler har betydelse. Likaså kan naturligtvis preferenserna för arbete kontra fritid variera mellan länder. Min hypotes är dock att skatterna är viktiga för var skiljelinjen går mellan beskattat och obeskattat arbete. Om exempelvis en miljard timmar av det obeskattade egenarbetet i Sverige kunde flytta över till den beskattade sektorn, skulle, om produktiviteten är oförändrad och årsarbetstiden är 1 500 timmar drygt 650 000 jobb skapas, d v s hela arbetslösheten skulle försvinna. Detta bara sagt som en illustration till hur omfattande egenarbetet är och att det i första hand är i en överflyttning från obetalt egenarbete till

marknadsarbete som lösningen på sysselsättningsproblemet ligger.

Det handlar förstås främst om hushållsrelaterade tjänster och Tjänstebeskattningsutredningen har visat att denna sektor är mycket liten i Sverige. Sysselsättningen i parti- och detaljhandel och hotell och restaurang är låg vid en internationell jämförelse. Vad gäller övriga privata tjänster som frisörtjänster, renhållning och reparationer ligger sysselsättningsandelen i Sverige på halva OECD-snittet; 7 procent i Sverige jämfört med 15 procent i OECD som helhet. I min egen forskning har jag tillsammans med Steven Davis från University of Chicago jämfört Sverige och USA. Dessa jämförelser visar att reparationssektorn, hotell och restaurang, tvätterier och framförallt detaljhandeln är mycket stora näringsgrenar i USA jämfört med Sverige.

Min bedömning här är helt enkelt att skattekilarna förhindrar en omfattande professionalisering av de hushållsrelaterade tjänsterna i Sverige. Det är inte så att den entreprenör som vill starta inom sektorn hushållsrelaterade tjänster möter sin argaste konkurrent i form av en annan entreprenör. I ett högskattesamhälle är det i stället oftast egenproducenten som är den största konkurrenten. En jämförelse över tiden av den befolkningsjusterade sysselsättningsutvecklingen i Sverige och USA sedan 1970 visar att sysselsättningen ökat med 24 procent i USA medan den under samma period minskat med 7 procent i Sverige. Detta innebär att sysselsättningsfrekvensen i USA ökat från ungefärligen 60 till 75 procent. Det genomsnittliga antalet arbetade timmar har heller inte gått ner. Den svenska och den amerikanska utvecklingen har således varit helt olika. Ökningen i USA ligger framförallt på privata tjänster med en uppgång på en bit över 100 procent sedan 1970.

Det förefaller onekligen som om de här två ekonomierna följer helt olika utveckling, helt olika spår. Det är också så att

skattekilarna på arbete när man tar hänsyn till alla skatter, alltså arbetsgivaravgifter, moms, obligatoriska egenavgifter m m, är avsevärt högre i Sverige än i USA. Måttet $1/(1 - \text{skattekillen})$ ligger i Sverige vid en årslön på 240 000 på 4,1 och vid en årslön på 111 000–203 000, det intervall där de flestas årslön hamnar, så ligger måttet på 2,7. I Kalifornien (skatten varierar mellan delstater), en amerikansk högskattestat, så ligger detta mått på 1,44 vid en årslön på motsvarande 180 000 kr. Vid en årslön på motsvarande 1 miljon kr ligger måttet på 1,89, d v s skatten på arbete i USA är i storleksordningen hälften så hög som i Sverige.

Med lägre skatt på arbete ökar möjligheterna till tillväxt i den professionella tjänsteproduktionen. I varje enskilt läge när en ekonomi utvecklas, är sannolikheten mycket större att det kommersiellt går att utveckla en affärsidé, som kan ta hand om de hushållsbehov som finns. Kalkylen mellan "gör-det-själv" och professionell produktion på marknaden, utfaller i varje enskilt läge betydligt oftare till den professionella produktionens fördel i USA jämfört med i Sverige. Detta gör att benägenheten att få igång en specialiserad produktion är större i USA. Detta gynnar naturligtvis inte bara just den aktuella tjänsteproduktionen, det gynnar all produktion, eftersom det betyder att även de som jobbar i exempelvis varusektorn har mera tid till förfogande för specialisering och utveckling i det jobbet. Med lägre skatt på arbetet så minskar dessutom behovet av ökad lönespridning. Det har ju inte minst Ann-Marie Pålssons kalkyler och forskning visat. Det blir därmed också lättare att ha högre generositet i de sociala skyddsnetten.

För att förstå varför vissa ekonomier har en hög och växande sysselsättning på marknaden, medan den i andra ekonomier stagnerar eller är sjunkande kan man inte bara utgå från statiska modeller. Mer fruktbart är att anlägga ett dynamiskt/evolutionärt, d v s långsiktigt, perspektiv på frå-

gan. Jag vill i likhet med bl a Douglass North och Paul David hävda att det är viktigt att utgå från att utvecklingen är historieberoende ("path dependent"). Ekonomin börjar inte om från scratch varje år utan den sysselsättning, inkomstnivå, näringsstruktur o s v som karaktäriserar ekonomin är ett resultat av dess utveckling under mycket lång tid. I ett samhälle med lägre skatt på arbete är potentialen större för att entreprenöriellt utveckla många affärsidéer som inte är utvecklingsbara i ett samhälle med höga skatter på arbete. Min hypotes och min bedömning är att skiljelinjen mellan marknadsarbete och egenarbete hamnar någon annanstans i en regim med lägre skatter på arbete än i en regim med högre skatter på arbete.

Avslutningsvis: om vi utgår från att man i ett samhälle eftersträvar en viss absolut storlek på den offentliga verksamhet som skall finansieras via beskattning, då innebär detta att den skatt man behöver ta ut per lönekrona är högre i ett samhälle med en stor marknadssektor än i ett samhälle med en liten marknadssektor. Om detta är en riktig tanke skjuter de kalkyler där varje skattesänkning skall fullfinansieras delvis bredvid målet.

Ulf Dahlsten

Spännande. Tack. Nu ska vi höra vad Ann-Marie Pålsson, har att säga om detta.

Ann-Marie Pålsson

Jag vill börja med och säga att jag är väldigt glad att jag har fått komma hit och att det känns smickrande att i denna förnämliga församling få diskutera de frågor som jag själv har fuskat lite med i snart fem års tid. Det är också glädjande att konstatera att Nationalekonomiska Föreningen nu tar upp en frågan som vi i Danmark och södra Sverige har diskuterat seriöst vetenskapligt i många år. Ljuset tycks åtminstone i denna fråga komma söderifrån.

Jag tänkte börja mitt inlägg med att förmedla en bild av den forskning som har gjorts på det här området och jag begränsar min genomgång till att gälla Sverige och Danmark. Jag vill inte på något sätt göra anspråk på fullständighet utan den förteckning arbeten som jag gjort är ett resultat av en snabb genomsökning av litteraturen som jag roade mig med att göra häromdagen. De arbeten som står upptagna på min lista har rangordnats i bokstavsordning efter författarens efternamn. Rangordningen skall alltså inte tolkas som att ett arbete är viktigare än något annat.

Högst upp står Magnus Henrekson. Han har bidragit med två arbeten, en artikel i tidskriften Arbetsmarknad och Arbetsliv. Därutöver har jag tagit med kapitel 7 om tjänstesektorn i SNS senaste konjunkturrådsrapport, som jag förmodar att Magnus är huvudansvarig för.

Därefter följer Ann-Sofie Kolm. Den fjärde essän i hennes avhandling handlar om skatter och "household production". Därtill har Ann-Sofi tillsammans med Bertil Holmlund skrivit en artikel som publicerats i *Ekonomisk Debatt* om skatter och arbetsmarknaden. Denna artikel tas med i min förteckning med viss tveksamhet, då endast ett litet avsnitt i den artikeln handlar om tjänstesektorn.

Henry Olsson bidrog med ett kapitel till Dan Anderssons utredning om tjänstesektorn från 1997.

Själv har jag skrivit en bok om hemarbete och skatter från 1994, och en artikel som är publicerad i en konferensvolym och ett working paper.

Och så slutligen kvällens huvudperson, Peter Birch Sørensen. Han har varit så flitig att jag är rädd för att jag inte har fått med alla arbeten som han har skrivit på detta område. Jag har inkluderat fem stycken publikationer och du får ursäktas om jag har missat någon.

Intrycket man får av att titta på min lista, är att bara få studier har gjorts på detta område. Detta är egentligen egendomligt

mot bakgrund av den stundtals mycket livliga politiska debatt som kretsat kring denna fråga och som har mynnat ut i två utredningar. Den första utredningen leddes av professor Lars Vinell och presenterades 1994. Den andra utredningen leddes av, som tidigare påpekats, Dan Andersson. Man kan verkligen fråga sig varför så lite forskning gjorts på ett område som engagerat så många?

Jag har också roat mig med att recensera en av de presenterade artiklarna utifrån en bredare vetenskaplig eller om ni så vill journalistisk utgångspunkt. Min bedömning av arbetena har då gjorts utifrån följande aspekter. Finns det en teori? Finns det empiri? Finns det institutionell kunskap? Finns det ett genusperspektiv? Just genusperspektivet är viktigt i denna fråga och jag skall återkomma till detta senare i mitt inlägg. Finns det slutligen en holistisk syn på frågeställningen?

I Magnus Henreksons arbeten finns en institutionell kunskap och han försöker också sätta in frågeställningen i ett större perspektiv, vilket tillgodoser den holistiska aspekten. Däremot saknas en teori och en ordentlig empiri som belyser de effekter som kan följa av de ekonomisk-politiska förslag han ställer.

Ann-Sofie Kolms essä innehåller en teori men saknar såväl institutionell kunskap, empiri, genus- som holistiskt perspektiv.

Ulf Dahlsten

Hon är här.

Ann-Marie Pålsson

Jag vet. Jag har emellertid läst den 4:e essän noggrant och har inget att invända mot teorin som sådan, men tycker att teorin skall kombineras med andra aspekter för att framställningen skall uppfattas som meningsfull och få rejäl tyngd.

I Henry Olssons arbete finns ett embryo till teori och där förmedlas också

viss institutionell kunskap. Däremot saknas empiri och genus- och det holistiska perspektivet. Rapporten innehåller också, tyvärr, en rad förutfattade meningar, vilket gäller inte minst policyimplikationerna.

I Peter Birch Sørensens arbeten finns en teori, empiri, och lite av institutionell kunskap. Den institutionella aspekten är emellertid inte särskilt framträdande i Birch Sørensens arbeten utan de har mest haft karaktären av en empiriskt test av efterfrågan på hushållstjänster.

Jag har som sagt fuskat lite själv men jag skall avstå från att recensera mina egna arbeten utan nöjer mig här med att presentera de resultat som jag kommit fram till i mina arbeten. Min teoretiska utgångspunkt, som är en modifierad form av Becker och Lancasters modell för tidsanvändning i hemmet, skiljer sig från Peter Birch Sørensens men uppvisar stora likheter med den som Ann-Sofie Kolm använt. Denna modell har sedan testats med användande av svenska data. Här har jag använt mig av lönedata för 2,5 miljoner svenskar.

I mina tidigare arbeten har jag försökt anlägga ett genusperspektiv på den aktuella frågan. Nu vet jag att det inte är populärt att prata om män och kvinnor i den här församlingen men just i den här frågan är det, enligt min mening, absolut nödvändigt att göra det. Detta därför att hushållstjänster är en arbetsuppgift som till största delen utförs av kvinnor. Eftersom kvinnor utför nästan dubbelt så mycket hemarbete som män – i timmar räknat – blir frågan om hemarbete nästan dubbelt så viktig för kvinnor som för män.

Hemarbete utgör därmed en restriktion för många kvinnor vad avser deras utbud av arbetskraft till marknaden och minskar samtidigt möjligheten för kvinnor att konkurrera med män på lika villkor. Det för kvinnors vidkommande omfattande hemarbetet innebär också att de förlorar lön och trygghet, som även för en normal

kvinnor uppgår till ett ansevärt belopp. Statistik från SCB visar att män och kvinnor arbetar lika mycket men har valt att fördela sitt arbete olika. Män arbetar mera på marknaden och kvinnor mera i hemmet.

De här uppgifterna, som förmodligen är från samma källa som Magnus Henreksons, visar att kvinnor i genomsnitt arbetar 14–15 timmar mer i veckan i hemmet än män. Räkningar på det ekonomiska värdet av det val en genomsnittlig kvinna – frivilligt eller ofrivilligt – träffat vad avser tidsallokeringen finner man att hon i genomsnitt förlorar en inkomst motsvarande knappt 3 miljoner kronor över sin yrkesverksamma period som börjar vid 20–25 år och slutar vid 65 år. En förlorad arbetsinkomst på 3 miljoner innebär också att trygghet i form av pensioner förloras i motsvarande grad, då dessa huvudsakligen baseras på lönearbete och inte på hemarbete.

Björn Jakobson

Vilken enhet är det här i?

Ann-Marie Pålsson

Det här är i timmar. Mot bakgrund av denna lilla utvidgning kanske ni bättre förstår varför det nästan är oförlåtligt att gå förbi genusperspektivet, när man diskuterar domestika tjänster.

Med detta sagt återgår jag till den rapport som jag själv har arbetat med. Den använda modellen för hushållens tidsallokering följer i allt väsentligt på Gronaus modell från 1986. Individens nyttofunktion innehåller tre argument, nämligen konsumtion av varor och tjänster producerade på marknaden, konsumtion av domestika tjänster och fritid. Nyttofunktionen är, för enkelhetens skull, en Cobb-Douglas. Man kan naturligtvis använda andra specifikationer av nyttofunktionen men beräkningar baserade på sådana har jag ännu inte gjort.

Jag har också använt mig av faktiska

lönedata som gäller för 1994–1995. De använda lönedata avser svenskarnas timlön uppräknad till månadsinkomst för heltidsarbete. Den använda statistiken handlar alltså inte om den faktiska inkomsten, utan om hur stor månadsinkomsten skulle ha varit om individen hade arbetat heltid.

I mitt material ingår ca 2,5 miljoner svenskar. Det inkluderar inte dem som var frånvarande p g a sjukdom eller vård av barn. Det omfattar inte heller egenföretagare eller de individer som var anställda av icke SAF-anslutna bolag. Statistiken illustrerar på ett slående sätt den sammanpressade svenska lönestrukturen. Uppskattningsvis 95 procent av svenskarna hade 1994–1995 en inkomst som låg inom intervallet 10 000–25 000.

För att vi ska få till stånd ett byte av hushållstjänster, dvs ersätta egenarbete med köpta tjänster, krävs emellertid, med de skatter vi har i dag, och förutsatt att vi har samma produktivitet i produktionen av hushållstjänster, en löneskillnad på faktor 1–4. För en löneskillnad mindre än så framstår alternativet ”gör det själv” eller det svarta alternativet som mera fördelaktigt.

Det betyder att om vi tycker att den som utför en hushållstjänst åtminstone ska ha en månadsinkomst på 10 000 kr och förutsatt att produktivitetsskillnaderna är obetydliga krävs en inkomst hos den person som köper tjänsten på 40 000. Det räcker med en snabb blick på lönestrukturen för att inse att det inte är många i Sverige som har en inkomst på denna nivå. Därför är det heller inte svårt att förstå att det inte blir så värst många hushållstjänster som utförs över marknaden. Situationen blir dessutom än värre om vi utgår ifrån att det finns två personer i ett hushåll. Då krävs att den person i hushållet som har den lägsta inkomsten ska ha en månadsinkomst på minst 40 000 för att köpa ”vita” hushållstjänster skall ersätta egenarbete.

Mina empiriska beräkningar grundar

sig på följande frågor: Hur stor är jämviktslönen och hur stor är marknaden för hushållstjänster, givet att människor betar sig enligt den teoretiska modell jag tidigare presenterat, för olika skattekilrar och med dagens lönestruktur. Resultatet av dessa kalibreringar återfinns i *Tabell 2*.

En skattekil på 3,9 motsvarar 55 procents marginalinkomst på arbete, 40 procents arbetsgivaravgifter, 25 procents moms, d v s den situation som rådde 1995–96. En skattekil på 3,1 motsvarar en situation då momsen är borttagen för hushållstjänsten. För en skattekil på 2,2 har även arbetsgivaravgiften tagits bort. Skattekilarna 3,1 och 2,2 kan också tolkas som den vi skulle ha haft om inkomstskatten generellt sänkts med 10 respektive 30 procentenheter. För en skattekil på 1,25 har arbetsgivaravgiften tagits bort men vi har kvar en moms på 25 procent. Köparen av tjänsten har därutöver tillåtits dra kostnaden för tjänsten i sin deklARATION. En skattekil på 1 innebär slutligen att hela skattekilarna är borta.

I *Tabell 2* anges värden på jämviktslön och marknadsstorlek beroende på hur många timmar i veckan en representativ individ vill köpa hushållstjänster. Detta avser att spegla köparens preferenser. $\alpha/\beta=80$ representerar ett fall där individen vill köpa en halvtimme i veckan, $\alpha/\beta=40$ 1 timme i veckan, $\alpha/\beta=20$ 2 timmar i veckan, $\alpha/\beta=8$ 5 timmar i veckan, $\alpha/\beta=4$ 10 timmar i veckan, $\alpha/\beta=2$ 20 timmar i veckan, och $\alpha/\beta=1.844$ en situation då individen inte vill utföra något hemarbete alls utan samtliga timmar köps från marknaden. Om vi antar att den representativa individen vill köpa en halv till en timme hushållstjänster i veckan, så kommer med den befintliga skatte- och lönestrukturen marknaden för domestika tjänster inte att omfatta mer än ett par tre tusen människor, och det är väl ungefär som situationen ser ut idag. Men tabellerna visar också, vilket kanske kan framstå som mera intressant, att ett borttagande av momsen så som har föreslagits från

flera håll, inte leder till annat än ytterst marginella förändringar. Enligt mina beräkningar ökar antalet arbeten med bara några tusen, låt säga 3 000–7 000.

Ulf Dahlsten

Stämmer med de danska erfarenheterna.

Ann-Marie Pålsson

Ja, men att antalet jobb inom hemtjänstsektorn inte ökat med mera än så i Danmark kan ha andra förklaringar. För där har faktiskt skattekilarna sänkts med mera än vad som motsvarar ett borttagande av momsen.

Resultatet av mina kalkyler pekar således på att om vi eftersträvar en större effekt på marknaden för hushållstjänster krävs större åtgärder än ett borttagande av momsen. Ja inte ens ett borttagande av momsen tillsammans med ett slopande av arbetsgivaravgiften ger särskilt stora effekter. Förklaringen ligger i det att en sänkning av skattekilarna till 3,1 innebär att vi ska förflytta oss i lönekurvan ner till 30 000 kr. Även i det segmentet befinner sig så få individer att det aldrig kan bli någon vidare omfattning av den här sektorn.

För att vi ska få en mera omfattande expansion av de domestika tjänsterna krävs faktiskt att skattekilarna skall sänkas ner till 1,25, d v s där arbetsgivaravgiften tagits bort och där kostnaden inklusive momsen är avdragbar i köparens deklARATION. Då först börjar marknaden att nå en mera substantiell omfattning.

En av slutsatserna, och kanske den viktigaste, från denna studie är alltså att enbart marginella förändringar i skattestrukturen är relativt meningslösa att införa, i så måtto att de kommer inte att ge några mera påtagliga effekter vad avser sysselsättningen inom denna del av tjänstesektorn.

Hur är det då med lönerna? Ja här finner man, vilket kanske inte heller är sär-

Table 2 The equilibrium monthly wage rates, (thousands SEK) kronor and the size of the domestic market for hired labor.

$\alpha/\beta=$	80	40	20	8	4	2	1.844
T=1	10.2	10.6	11.1	11.8	12.4	13.4	14.1
T=1.25	10.0	10.3	10.6	11.3	11.8	12.3	12.6
T=2.2	8.8	9.2	9.7	10.1	10.4	10.7	11.0
T=3.1	8.3	8.6	8.9	9.4	9.7	10.1	10.2
T=3.9	7.8	8.2	8.5	8.9	9.3	9.6	9.7

jobs (thousands)¹

$\alpha/\beta=$	80	40	20	8	4	2	1.844
T=1	85	164	305	677	1.176	1818	2.201
T=1.25	63	108	187	387	643	1.030	1.372
T=2.2	10	17	37	67	120	203	284
T=3.1	4	7	12	24	37	73	96
T=3.9	2	3	6	11	18	30	42

1. Calculated on the entire labor force consisting of roughly 4.5 individuals

skilt förvånande, att ju lägre skattekil, desto högre lön. Det är dock inte fråga om särskilt stora löner. Tas hela skattekiln bort, får den som arbetar inom hemtjänstsektorn en månadsinkomst på 10 000–12 000 kr beroende på köparens preferenser. Men det skall understrykas att det heller inte frågan om orimligt låga löner utan de motsvarar ganska väl den lön som kommuner vid den aktuella tidpunkten betalade för sina anställda inom sektorn för vård och omsorg.

Vad kostar då detta? Är det nu så att en reduktion av skattekiln, nu avser jag en selektiv reduktion av skatten för enbart hushållstjänster, kommer att leda till att skatten måste ökas någon annanstans i ekonomin för att de totala skatteintäkterna inte skall minska? Frågan är central och viktig därför att om så är fallet kommer de som köper tjänster att vältra över den ekonomiska bördan på de hushåll som inte väljer att köpa tjänster. Därigenom kommer en sänkning av skattekiln att uppfattas som en försämring för de senares situation jämfört med att ingen ting göra.

För att besvara den frågan har jag räknat med två scenarion. För båda fallen gäller att jag använt mig av ett förberäkningarna ofördelaktigt scenario, nämligen att ekonomin befinner sig i full sysselsättning. Har vi arbetslöshet när de partiella skattesänkningarna införs är situationen trivial. Men med full sysselsättning i utgångsläget kommer en sänkning av skattekiln på de domestika tjänsterna att leda till att arbetskraft överförs från produktionen av marknadsvaror till produktionen av domestika tjänster. Därigenom minskar värdet av produktionen. Denna minskning motverkas dock i min modell av att de som köper hushållstjänsterna ökar sitt utbud av arbete till marknaden. De ersätter således arbete i hemmet med arbete på marknaden.

Enligt mina beräkningar kommer en selektiv sänkning av skattekiln entydigt att förbättra statens finanser. Förklaringen till detta ligger i att när marknaden för domestika tjänster öppnas kan vi använda vår kapacitet och förmåga där vi har en komparativ fördel. Vi får därigenom en fördelning av arbetet som sker enligt

samma principer som frihandelsteorin och skattekiln har för byten mellan individer samma betydelse som tullen har för byten mellan länder.

Vi får ju inte glömma bort att det redan utförs ett hemarbete motsvarande ca 3,7 miljoner heltidsarbeten. Den centrala frågan för mig som ekonom är inte om detta ska bli större eller mindre, utan om vem ska göra detta och under vilka villkor. Hur skall med andra ord arbetskraften i en ekonomi allokeras för att vi skall uppnå en så hög output som möjligt? Det rimliga vore förstås att vi specialiserar oss och gör det vi är bra på för att därefter byta. I enlighet med detta resonemang skall individer som är högproduktiva på marknaden inte dra tillbaka sin arbetskraft därifrån för att utföra arbeten i hemmet som någon annan skulle kunna göra.

Jag har också undersökt hur en allmän sänkning av inkomstskatterna skulle påverka statens skatteintäkter. Två uppfattningar står ju här emot varandra. Vissa hävdar att tjänstesektorn skall stimuleras genom en generell sänkning av inkomstskatterna. Andra, till vilka jag själv hör, rekommenderar i stället en partiell sänkning av skatterna för just de här tjänsterna.

En skattekil till 3,1 innebär en sänkning av inkomstskatterna med ca 10 procentenheter. Men en dylik sänkning leder enligt mina kalkyler till att statens skatteintäkter samtidigt minskar och att denna minskning kan vara betydande. Det betyder i klartext att om vi vill åstadkomma en expansion av den domestika sektorn genom en generell skattesänkning, kommer det att kosta skattebetalarna någonting. Det kan finnas andra skäl för att sänka skattetrycket totalt, men som metod att få till stånd en expansiv domestik sektor, är jag mycket tveksam.

Ulf Dahlsten

Tack. Detta vill jag deklarerat tillhör ett av mina favoritämnen. Så jag ska med Ann-

Marie Pålssons uttryckssätt göra ett försök till en holistisk sammanfattning. Vad har vi hört här nu? Som jag uppfattar det är det rätt uppenbart att vi alla på något sätt försörjer oss i Sverige. Vi har ett nationellt intjänande som gör att alla har mat och kläder och husrum. Det är inte problemet. Däremot är frågan om allt arbete som kan bli utfört utförs? Här finns det olika uppfattningar. Det finns de som hävdar att utbytesfaktorn mellan arbete och fritid är ganska given. Mot detta talar att det finns de som har en påtvingad fritid, och att det finns andra som skulle vilja ha mer fritid. Om man summerar dessa två effekter finns det förmodligen arbete som skulle ha blivit utfört om man hade kunnat fördela arbetsmängden på ett bättre sätt i samhället. Det troliga är väl att det är där vi är – om inte någon motsätter sig den slutsatsen. Den tredje frågan gäller hur vi fördelar arbete mellan olika sektorer. Det har här pekats på att den informella sektorn kanske t o m är större än marknadssektorn – i varje fall jämförbart stor. Däremot hävdas att den svarta sektorn inte skulle vara särskilt stor i Sverige utan bara svarar för 0,67 procent av sysselsättningen. Det undrar jag om detta är sant. Finns det någon här som har siffror som kan belysa den frågan? Jag tror att det är en ganska viktig fråga.

Urban Hansson Brusewitz

Det är 10 procent av marknadssektorn.

Ulf Dahlsten

Ja just det. Frågan är hur det egentligen förhåller sig inom de sektorer som vi här diskuterar. I början på 70-talet så var jag chef på Pris- och kartellnämnden, en avdelning inom den, och där låg den privata tjänstesektorn på en av byråerna. Vi fick inte redovisningarna inom t ex frisörnärningen att gå ihop, så vi gjorde tidsstudier för att ta reda på hur det egentligen såg ut. Då i början på 70-talet var 30 procent

av frisörnäringsen svart. Jag tror inte att det är mindre idag. Det har hävdats av sådana som vet hur det fungerar i restaurangnäringen i Stockholm att det finns en etisk norm etablerad idag som innebär en 50-50-fördelning mellan vitt och svart. De seriösa har 50-50, de oseriösa har 75 procent svart och 25 procent vitt. Detta är ett exempel på etiska normer som är etablerade vid sidan av den legala strukturen, som vi alla blundar för, men vet finns där. Om staten vill stimulera en näring att gå ifrån en etisk norm som etablerats på det sättet och föra över näringen till en helt vit ekonomi krävs det då inte mer än marginella justeringar för att den skall komma till stånd? Det är en fråga som jag ställer. Är det några här som har tittat på det, så skulle det vara intressant att få del av resultatet.

Urban Hansson Brusewitz

De studier som har gjorts av Ingemar Hansson på 80-talet, Mikael Apel i början på 90-talet, Åke Tengblad på SCB, Annika Persson på Riksskatteverket ger den samlade bilden att den svarta sektorn ligger kring 5 procent av ekonomin och skatteintäkterna.

Ulf Dahlsten

Av privata tjänstesektorn måste det vara mer.

Urban Hansson Brusewitz

För den privata tjänstesektorn så finns det ingen direkt specialstudie. Vad RSV har gjort är att de bl a har tillämpat surveys från Danmark på svenska förhållanden. Det var den siffra som Sören nämnde på 8 miljarder kronor. När det gäller den totala ekonomin så kanske svartsektorn handlar om en 50-70 miljarder men när det gäller just hushållsnäringsen, alltså reparationer och underhåll i hemmen, städtjänst m m, så är storleken enligt RSVs bedömning 8

miljarder kronor. Det kvittolösa svartarbetet uppgår således till 8 miljarder, men det är de omedvetna köpen, alltså när man går på restaurangen och till frisören, som totalt dominerar enligt den här bilden.

Ulf Dahlsten

Vet du hur stor andel det representerar av de tjänster som vi talar om?

Urban Hansson Brusewitz

Av de hushållsnära tjänsterna hur stor andel som är svart? Det är din fråga. Det kan jag inte svara på direkt, men när det gäller hushåll, reparationer och underhåll så är det som nationalräkenskaperna registrerar av arbete i hemmen tvätt- och städtjänster närmast obefintlig.

Ulf Dahlsten

Magnus, hur stor är restaurangverksamheten i Sverige? Hälften av USA var det inte det? Vad betyder det egentligen? Att den andra hälften är svart? Eller betyder det att vi har en restaurangnäring som är hälften så stor som USAs? Vilket är det?

Magnus Henrekson

Budgetstudier Sverige-USA visar att av de utgifter som man har på livsmedel, de utgifter som man lägger på att äta sig mätt, så läggs 50 procent av de utgifterna på i huvudsak professionellt tillagad mat. I Sverige 20 procent på professionellt lagad mat. Det indikerar ändå att restaurangsektorn är enormt mycket större där. Jag tror att de här människorna registreras som sysselsatta och därmed, om de får halva sin lön svart, är de ändå registrerade som anställda i sektorn.

Ulf Dahlsten

Ja, det är det jag tror, och då underskattar vi kanske den svarta ekonomin, ordet är

fritt. Björn Jakobson har begärt ordet redan innan vi började för säkerhets skull.

Björn Jakobson

Jag är grundare av och VD för ett företag som heter Baby Björn AB. Det är bara tekniken som jag, som praktiker, skulle vilja föreslå. Jag har torgfört det tidigare och det är att en löntagare ska ha rätt att gå till sin arbetsgivare och säga: Nu vill jag ha den och den tjänsten utförd och nu får arbetsgivaren betala det. Med andra ord: Har en verkmästare 18 000 kr i månaden, och han behöver köpa tjänster för 2 000 i månaden året runt, så får han 16 000 kr i stället. Arbetsgivaren betalar hemhjälpen, de 2 000 kr, och alla arbetsgivaravgifter, skatter, pensionsavgifter och allt annat. Arbetsgivaren kan den här tekniken. Jag har själv haft som privatperson en anställd i sex månader och betalat alla dessa avgifter. Det var ett "heggebo" kan jag bara säga. Och slutsatsen är att det måste bli lättare för en privatperson att betala in när man har folk anställda. Sen kan jag bara understryka vad du sa att samhället måste bli hederligare och samhället måste ta avstånd från allt detta svartarbete. Det är en enda stor olycka för landet med svartjobben.

Ulf Dahlsten

Tack. Ann-Sofie Kolm.

Ann-Sofie Kolm

Ja, nu när jag blir kritiserad vill jag gärna uttala mig. Dels skulle jag vilja säga att forskare i allmänhet specialiserar sig på olika områden. Den ekonomiska forskningen avser då att försöka fylla igen luckor i det som tidigare har gjorts. Som forskare försöker man belysa problem från nya perspektiv. Jag tycker, för att anknyta till Peter Birchs forskning, att han har lyckats bra med att belysa många aspekter av detta problem i sin analys. I den

politiska debatten framförs ofta två argument till varför subventioner av den här typen av varor och tjänster skulle vara bra för i synnerhet sysselsättningen. För det första att man tror att dessa varor och tjänster produceras med en väldigt arbetsintensiv teknologi. För det andra att man tror att efterfrågan på den här typen av varor och tjänster är relativt priskänslig. Man kan då förvänta sig att tex en momssänkning skulle kunna få en ganska stor efterfrågeökning och därmed också en stor sysselsättningsökning. Det faktum att dessa varor och tjänster produceras med en arbetsintensiv teknologi gör att en given produktionsökning skulle kunna ge en stor sysselsättningsökning. Det här är två aspekter som ofta framförs i den politiska debatten.

Det här med arbetsintensitet har i viss mån understrukits i forskningen, men det faktum att dessa varor och tjänster tenderar att vara mer priskänsliga har i väldigt liten utsträckning beaktats i den teoretiska forskningen. Det gör inte heller Peter Birch i sin analys. Jag tror att det skulle vara ganska enkelt, ingenting är förstått enkelt, men relativt enkelt, att införa något slags imperfekt konkurrens på varumarknaden i den modell som Peter Birch med flera använder, och laborera med olika priselasticiteter i de olika sektorerna. Det skulle innebära att även denna aspekt beaktas, vilket vore intressant då det är ett argument som idag diskuteras i debatten.

Ulf Dahlsten

Menar du då att skatten kan påverka fördelningen mellan arbete och fritid p g a priskänsligheten eller är det fördelningen mellan informellt arbete och marknadsarbete du avser?

Ann-Sofie Kolm

Jag tänkte mer på marknadsproduktion av de här två typerna, d v s vanliga varor samt varor som är nära substitut till hem-

tjänster. Sen är det så att i den dagliga debatten framförs ofta argument som är baserade på partiell analys, d v s man beaktar inte att övriga ekonomin anpassar sig vid en förändrad politik. Vad som händer när det är jämvikt är en annan fråga, och det skulle komma fram i den modellen som Peter Birch och andra forskare från Danmark håller på med.

Jag skulle också vilja anknyta till det som Ann-Marie Pålsson sa. Den här marknadssektorn är ju i stort sett obefintlig idag. Ofta när man ska införa t ex en skattesänkning så räknar man med ganska stora effektivitetsförluster p g a att man kommer att subventionera varor eller tjänster som konsumeras även utan skattsänkningen. Det problemet kommer man ifrån i det här fallet, ty om du sänker skatterna på dessa varor och tjänster så kommer man inte att subventionera den redan befintliga stocken av människor som konsumerar dessa varor och tjänster, eftersom den är just obefintlig.

Ulf Dahlsten

Det är intressant. Till Ann-Marie Pålsson skulle jag vilja rikta följande fråga. Håller din kalkyl om en del av näringarna redan lever i en blandning av vit och svart ekonomi? Du får vänta med att svara på det, Peter Gorpe har begärt ordet.

Peter Gorpe

Jag tänkte ta upp en annan sak som inte är nationalekonomisk. Alla är ju eniga i sina huvuddrag. Vad som diskuteras är om effekterna är stora eller små, om de är marginella eller dynamiska. Alla säger: "Visst vore det lämpligt att göra så här". Likväl händer ingenting. Den intressanta frågan är då: "Varför är det så svårt att få genomslag för en tanke som så många är eniga om?" Är det här ett exempel på "metaforeernas makt" som det talas om i maktutredningen? Bara det att man har stämplat den här frågan som pigdebatt, är

det det som gör att den är stigmatiserad på något sätt? Måste man, drastiskt uttryckt, vänta tills alla som har haft mam-mor som har jobbat som pigor på 30-talet har dött? Eller räcker det att omdefiniera frågan, t ex hitta nya ord, en annan ingång som gör att det blir lättare att hantera frågan rent politiskt? Att som Ann-Marie Pålsson säga domestika tjänster är ju rätt elegant, men kanske inte tillräckligt. Jag tänker på en ingång som en finurligt tänkare, docent i företagsekonomi, som heter Bo Persson har lanserat. Han menar att man måste hitta en ny företagsform. Han kallar den självanställning. Den kopplas inte alls till vad den här självanställde gör, t ex om det är hemtjänst eller någonting annat. Formen kan sen som ett mikroföretagande lämpat i huvudsak för tjänster. Tanken är att man ska kunna gå in på en bank, eller på Posten, och säga att jag vill öppna ett konto, jag ska anställa mig själv. Sen när man har gjort ett jobb ber man uppdragsgivaren sätta in pengarna på självanställningskontot. Där dras 20 procent. Punkt slut, inget mer. Det inkluderar skatt, moms och arbetsgivaravgift. Detta kan sedan bara gå upp till en viss ekonomisk nivå, för annars skulle det bli väldigt lönsamt för t ex organisationskonsulter. Självanställning skulle vara en väldigt enkel anställningsform som skulle passa för också studenter eller andra som vill jobba med lite IT-service i hemmen, städare eller vad som helt. Poängen med mitt resonemang är att det går att plocka bort den direkta kopplingen till hemtjänst som ger associationen till städning. Är det här en lösning? Bo Persson har försökt i flera sammanhang att lansera den här lösningen. Jag tycker att den är strålande. Men än så länge har inget hänt.

Ulf Dahlsten

Ja det är en tanke. Magnus.

Magnus Henrekson

Jag tycker Peter har rätt. Jag vill anknyta till vad du sade om metaforernas makt. Opinionsbildare, politiker och journalister är väl förtrogna med just detta. När Ann-Marie tog upp frågan om tjänstebeskattningen första gången i Almedalen 1993, så talade Villy Bergström, den nuvarande chefredaktören för Dalademokraten, omedelbart om att det var fråga om att subventionera fram pigjobb. Uttrycket kom, föga förvånande, att bita sig fast och detta visar just att väl valda metaforer har en oerhörd stor makt. Tyvärr har Nationalekonomiska Föreningen hamnat i samma fälla genom valet av titel på dagens förhandling. Det tycker jag är olyckligt.

Sen några kommentarer till efterfrågans priskänslighet vad gäller hushållstjänster. Det finns ett stort socialt experiment som just genomförts i Kungälv, nämligen EU-projektet Humlan. Inom ramen för projektet har hushållstjänster sålts vid ett stort antal olika priser. Det visade sig att vid ett pris upp till 62,50 så är efterfrågan mycket prisokänslig. Vid högre priser faller efterfrågan brant. Vid ett pris på 100 kronor i timmen så har 97 procent av efterfrågan fallit bort. En grov uppblåsning av efterfrågan till hela Sverige så handlar det enligt Humlans kalkyler om 100 000 heltidsjobb. Vid ett timpris på 100 kronor är det bara 3 000 jobb kvar.

Avslutningsvis vill jag polemisera något mot Ann-Maries argumentation. Jag talade om en utveckling av en professionell tjänsteproduktion. Jag tror att om man utvecklar professionella tjänster så kan produktivitetsskillnaden mellan den professionella producenten och egenproducenten ofta bli betydande. Därmed finns det förutsättningar att bära de skattekilar som blir nödvändiga även i framtiden. För det är ju just detta som specialisering på sikt leder till. När det gäller målning, reparation, hantverksarbete, take

away-restauranger, hemkörning av mat, god tillgänglighet, kvalitet och service i detaljhandeln osv, menar jag att det är uppenbart att produktiviteten i en professionell produktion är avsevärt högre. Det amerikanska exemplet visar att en lägre skatt på arbete skapar förutsättningar för specialisering, produktutveckling och kraftfull tillväxt även i den del av tjänstesektorn som konkurrerar med det obetalda egenarbetet.

Ulf Dahlsten

Hushållsefterfrågade jobb.

Peter Birch Sørensen

Det er interessant, at samtlige talere tilsyneladende er enige om, at en lavere beskatning eller en direkte subventionering af husholdningstjenester formentlig har gunstige effekter på samfundøkonomien. Der synes dog ikke at være enighed om, hvor store disse effekter kan forventes at være.

Jeg vil koncentrere mine kommentarer om Magnus Henrekssons og Anne Marie Pålssons indlæg. En væsentlig del af forskellen mellem Henrekssons og min bedømmelse skyldes nok, at Magnus ikke accepterer min præmis om, at vi har en offentlig sektor af en given størrelse. Det kan godt tænkes, at den burde have en anden størrelse. Dette spørgsmål tager jeg ikke stilling til her – jeg antager, at der skal opkræves et bestemt skatteprovenu. Hvis man alternativt antager, at det er muligt at sænke det samlede skattetryk mærkbart, så åbner der sig formentlig nogle andre perspektiver for tjenestesektoren. Jeg vil dog gerne understrege, at i mine egne statiske modeleksperimenter fremkommer en væsentlig del af finansieringen af subsidier til tjenestesektoren via afledte positive effekter på skattebasen. Min generelle ligevægtsanalyse tager således hensyn til, at skattebasen øges som følge af øget markedsfølsom aktivitet, og at de offentlige udgifter til arbejdsløsheds-

hedsunderstøttelse falder, når arbejdsløsheden reduceres.

Alligevel finder jeg i mine relativt aggregerede beregninger, at det er nødvendigt med en vis forøgelse af skattekiln på andre dele af økonomien. Subsidier til tjenestesektoren er altså ikke selvfinansierende, men størrelsen af den "Laffer-kurve effekt", man kan forvente, afhænger givetvis af hvilken type tjenester, der subsidieres. Hvis vi taler om forskellige typer af reparationstjenester såsom reparation af boliger, biler og andre varige forbrugsgoder, så eksisterer der i dag trods alt en hel del markeds-mæssig aktivitet, som beskattes. Selvom der muligvis findes en del skattefusk i restaurationsbranchen, så betaler denne branche dog også en del skatter og afgifter. De her nævnte typer af tjenester udgør en ganske stor del af det samlede forbrug af husholdningstjenester, således som strukturen er i dag. Hvis vi indfører (skatte)subsidier på disse områder, så vil der blive tale om et vist provenutab. Hvis vi derimod taler om den type husholdningstjenester, hvor det nuværende skatteklima næsten har elimineret al normal markeds-mæssig aktivitet, så er det givetvis muligt at give ganske store subsidier uden væsentlige negative konsekvenser for det offentlige budget.

Jeg har for eksempel selv argumenteret for, at den danske såkaldte hjemmeserviceordning formentlig ikke koster ret meget nettoprovenu for den danske stat. På den anden side viser de danske erfaringer også, at det tager lang tid at opbygge et helt nyt marked for hjemmeservice fra grunden. I udgangspunktet fandtes der jo stort set ingen professionelle bedrifter i denne del af markedssektoren. Endvidere tyder meget på, at de danske forbrugere er længe om at ændre forbrugsvaner. Det tager derfor lang tid, før de gunstige dynamiske effekter af en lavere skattekiln på husholdningstjenester slår fuldt igennem. I mellemtiden skal det offentlige budget jo nogenlunde balancere, så en ansvarlig

regering kan ikke tillade sig at antage, at der kommer en kraftig Laffer-kurve effekt allerede i år 1 efter at man indfører denne type subventioner. Problemet er jo så, at netop fordi man på kort sigt føler sig tvunget til at finansiere sådanne subventioner med mærkbare skattestigninger på andre sektorer, da mindskes naturligvis også en del af den gunstige effekt på samfundsøkonomien.

Ulf Dahlsten

Finns det klara skillnader i ditt material mellan svart och vitt arbete eller har ni en bättre skattemoral i Danmark?

Peter Birch Sørensen

Jeg vil også gerne have lov at kommentere Ann-Sofie Kolms indlæg, som var meget relevant. Ann-Sofie opfordrede til at undersøge betydningen af prisfølsomheden i efterspørgslen efter husholdningstjenester. Det har jeg faktisk gjort i en af mine første analyser af subsidier til tjenestesektoren. Det viser sig, at en højere priselasticitet i tjenesteefterspørgslen ikke har nogen nævneværdig effekt på beskæftigelsen og nærmest har en negativ effekt på velfærdsgevinsten ved subsidiering af husholdningstjenester. En højere priselasticitet vil ganske vist give en større positiv effekt på beskæftigelsen i tjenestesektoren, men til gengæld vil der også være en større negativ effekt på beskæftigelsen i andre sektorer. Endvidere medfører en højere priselasticitet i tjenesteefterspørgslen, at subsidier til tjenestesektoren giver en større forvriddning af forbruget til ugunst for vareforbrug, hvilket modvirker effektivitetsgevinsten ved omallokering af ressourcer fra den uformelle til den formelle tjenestesektor. I generel ligevægt er det altså ikke korrekt, at en større priselasticitet i tjenesteefterspørgslen vil give større positive beskæftigelses- og velfærdseffekter ved subventionering af husholdningstjenester.

Ulf Dahlsten

Klockan är 9 och vi börjar gå in lite på övertid.

Ann-Sofie Kolm

Just det faktum att i allmän jämvikt kanske inte de partiella argumenten håller är väldigt intressant.

Urban Hansson Brusewitz

Jag tycker väl att diskussionen i kväll har hållits på ett ganska principiellt plan. Regeringen har tidigare i budgetpropositionen uttalat sig principiellt positivt till Tjänstebeskattningsutredningens förslag men anser att det för närvarande inte finns budgetutrymme utan vård, skola och omsorg är prioriterat. Det är egentligen bara miljöpartiet som tycks ställa sig helt avvisande. Jag tror väl att om man ska komma vidare så måste man ta ställning till subventionsgrad, vilka sektorer som skall omfattas och vilken teknik som skall användas. Peter Birch Sørensen och hans modell visar att en subventionsgrad på 30 procent på en ganska bred sektor skulle vara ganska optimalt. Det är ju ungefär det som tjänstebeskattningsutredningen har föreslagit. Medan andra, t ex kristdemokraterna, moderaterna, folkpartiet, Ann-Marie Pålsson, att man ska ha en subvention på kanske minst 50 procent, där man slopar större delen av skattekillen, men på ett mycket begränsat område. En geografisk begränsning till hemmets värld. En sådan konstruktion där man kanske kommer åt svartarbetet på annat sätt, men å andra sidan kan det leda till större horisontell orättvisa. Det är bara de som konsumerar de här tjänsterna som får del av subventionerna. Horisontell rättvisa är ju grundpelaren i skattereformen, att lika ska behandlas lika. Har man en viss inkomst före skatt så ska man ha ungefär samma levnadsstandard efter skatt oavsett hur preferenserna ser ut. Där

har tjänstebeskattningsutredningens modell en fördel tycker jag. Även den vertikala rättviseaspekten måste man ta ställning till. Inkomstfördelningen. Att bara principiellt diskutera om det är bra eller inte med en skattesubventionering av tjänstesektorn tror jag inte kommer att leda så mycket längre, man måste mer gå in på val av modell, avgränsning och hur man ska avgränsa t ex för att det inte ska ge utrymme till ett särintresse att hävda att vi också är nära substitut till hemarbete och ska vara med i det här. Hur ska man komma åt sådana saker? Hur ska det finansieras? Ett faktum är att även om marknaden inte existerar idag, kommer det att bli en marknad. Om hushållen kommer att konsumera dessa varor och om hushållens budgetrestriktion inte expanderar genom att de jobbar mer så kommer de att minska sin konsumtion av högre beskattade varor, vilket ger en budgetförlust. Vid givet krav på offentlig sektor så krävs det en finansiering av detta och hur bör den se ut?

Sören Blomquist

Jag tänkte föra in en ny aspekt i det hela, nämligen att, som jag uppfattat idag, mycket i den här svarta sektorn är utländska medborgare som arbetar illegalt. Min bild är att det finns en hel del personer från Polen t ex som gör reparationsarbeten och städarbeten. Vad händer om man gör en sådan här reform? Är det helt enkelt så att man pressar ner lönerna i denna svarta sektor? Att de kan underkonkurrera med längre löner, givet att de inte är med i EU. Men om Polen kommer med i EU t ex innebär detta helt enkelt att vi kommer att få in arbetskraft från andra länder, exempelvis Polen, som gör dessa tjänster? I så fall ligger vi kvar med vår arbetslöshet fortfarande.

Ulf Dahlsten

Ann-Marie Pålsson, hur är det med för-

delningen mellan svart och vit ekonomi? Påverkar det dina kalkyler mycket hur stor den svarta sektorn egentligen är?

Ann-Marie Pålsson

Innan jag besvarar den frågan vill jag kommentera Urban Hansson Brusewitz inlägg. Jag vill för det första understryka att jag här inte har gjort någon bedömning av vad som är optimalt. Mitt inlägg har strikt handlat om hur lönebildning och marknadsstruktur ser ut för olika nivåer på skattekil. Eventuella slutsatser om vad som är optimalt har jag alltså medvetet överlämnat till åhörarna.

För det andra menar jag att Hansson Brusewitz har missuppfattat situationen när han ställer tjänsteförslagskommitténs förslag om liten skattereduktion på en "stor" sektor, omfattande frisörtjänster, restaurangtjänster, taxi och liknande, mot det förslag som jag lagt tidigare och i andra sammanhang. Hansson Brusewitz tolkar mitt förslag som en större reduktion på en mindre sektor. Men ingenting kan vara felaktigare. Jag förordar att skattereduktionen skall hela sektorn för hemarbete som enligt SCBs beräkningar motsvarar ca 3,7 miljoner heltidsarbeten och därigenom utgör i särklass den största enskilda arbetsmarknaden vi har i Sverige. Det handlar med andra ord inte om att plocka ut en liten del av arbetsmarknaden utan tvärtom om den största.

När det gäller de "svartarbetarna", så kan man konstatera att de, förutsatt att det inte rör sig om rent kriminell verksamhet, kommer att finnas kvar ända till dess den vita tjänsten kostar lika mycket som den svarta. Först då kommer den potentielle köparen att finna det mödan värd att köpa vitt i stället för svart. Den gränsen ligger betydligt under en skattekil på 3,1. Ja, först med en skattekil på 1 är det svarta priset lika stort som det vita. Men jag tror dock att svenskarna olika skäl, är beredda att betala lite mera för en vit tjänst därför att det ger köparen viss möjlighet till kva-

litetskontroll och möjlighet att reklamera om tjänsten utförts på ett felaktigt sätt. Så kanske räcker det att sänka skattekiln till 1,25.

Ulf Dahlsten

Vet vi att vi är beredda att betala 25 procent mer?

Ann-Marie Pålsson

Nej, jag vet inte exakt hur mycket mera svensken i allmänhet är beredd att betala. Jag nöjer mig med att tro att vi är beredda att betala mer. Men jag vill påpeka att mina slutsatser inte är känsliga för förekomsten av svartarbete. Argumentet är följande. Utförs hemarbetet redan idag svart har vi specialiserat oss i enlighet med våra komparativa fördelar. Ett borttagande av skattekiln genom att tillåta skattemässiga avdrag för köp av hushållstjänster, innebär då bara en legalisering av svart arbetet, utan några skattekonsekvenser för staten eller effekter på BNP, ty det ger staten precis lika stora intäkter som om arbetet utförts svart. Därför kommer effekten på statens skatteintäkter och på produktionen att vara större ju mera av hemarbetet som initialt utförs som egenarbete.

Jag tycker att debatten i kväll pekar på att den här forskningen egentligen bara befinner sig i startblocken. En rad frågor har tagits upp som vi kanske borde fundera mera omkring. En sådan aspekt rör bristen på empiri. Mycket mera skulle kunna göras för att öka förståelsen och kunskapen om hushållens tidsallokering och hur den ser ut för olika scenarier. I det här sammanhanget känner jag stor tveksamhet inför att använda normala elasticitetsberäkningar. Det finns ju ingen marknad för hushållstjänster och det torde vara vanskligt att använda en elasticitet för någonting som inte finns. Andra metoder måste kanske utvecklas för att få kunskap om de viktiga parametrarna.

Inte heller har en rad frågor, av mestadels teknisk karaktär, analyserats närmare. Och om vi ska tänka i termer av en minskad beskattning av hushållstjänster, var ska gränsen gå, d v s vilka tjänster ska omfattas av skattesubventionerna och vilka ska falla utanför? Vilka skatter ska reduceras – momsen, eller arbetsgivaravgiften eller någon annan skatt. Skall utgifterna vara avdragbara från beskattning eller skall priset på tjänsterna subventioneras och skall i så fall subventionen läggas på köparen eller på företaget.

Vi har inte heller tillräckligt berört den aspekt som Magnus Henrekson tagit upp, nämligen de produktivitetsskillnader som finns inom hemarbetet. Min utgångspunkt var att individerna är i stort sett lika produktiva i hemarbetet men olika produktiva i marknadsarbetet. Min modell tillåter förstås även olika produktivitet i hemarbetet, en professionell städare är mer produktiv än vad jag är, men jag har inte explicit räknat på hur det påverkar mina resultat. Det kunde också vara intressant att granska i vad mån en vidgning av marknaden för hushållstjänster kunde bidra till en ökad effektivisering av dessa tjänster

och vilka ekonomiska vinster en sådan kunde föra med sig.

Hur påverkas resultatet och analysen av att det i utgångsläget existerar arbetslöshet och vilka är effekterna för kvinnornas arbetsutbud är exempel på andra frågor som är värda att analysera noggrannare. Jag tror att det är viktigt att stimulera till forskning på det här området inte minst därför att en ökad kunskap förhoppningsvis skulle resultera i en mera seriös debatt och en bättre utformning av den ekonomiska politiken.

Ulf Dahlsten

Ja, och det får bli sista ordet för i kväll. Vi kan konstatera att det finns en enighet om att en hög tjänstebesättning leder till samhällsekonomisk ineffektivitet och en onödigt hög arbetslöshet. Men hur detta problem exakt ska åtgärdas och var brytpunkterna finns någonstans har vi inte fått helt klarlagt. Det måste vi jobba vidare på. Tack till alla som har medverkat idag och för en intressant debatt. Vi slutar med en applåd.